Bola va Zamon

Научно-популярный журнал детской и возрастной консультации

3 2022

Yosh avlod ta'lim-tarbiyasida talabalar – bo'lajak pedagoglarning umumkasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishning zarurati

Go'daklik va ilk yosh: ota-onalarning bolalar rivojlanishi bo'yicha e'tibor qaratishlari zarur bo'lgan jihatlar

Bola va Zamon / № 3 / 2022

Bola va Zamon

3 / 2022

Tahrir kengashi a’zolari:

B.O. Saidov, B.A. Musayev,
A. Toshqulov, A.V. Shin

Tahrir hay’ati a’zolari:

Yaxnyayeva Muxayo Shurniyazovna
bosh muharrir o‘rinbosari;
Alimova Vasila Sattarovna
tibbiyot fanlari nomzodi;
Abdurasulova Qumri
yuridik fanlar doktori;
Ismailov Baxadir Islamovich
yuridik fanlar doktori;
Ismailov Isomiddin
yuridik fanlar doktori;
Isroilova Nodira Achilbayevna
falsafa fanlari nomzodi;
Muminova Lola Raximovna
pedagogika fanlari doktori;
Musurmanova Oynisa Musurmanovna
pedagogika fanlari doktori;
Safayev Nuriddin Salixovich
psixologiya fanlari doktori;
Sharipova Dilyara Djumaniyazovna
pedagogika fanlari doktori;
Sharipova Madina Karimovna
tibbiyot fanlari doktori;
Xrul’nova Gelena Vyacheslavovna
psixologiya fanlari nomzodi;
Qodirov Botir Raxmonqulovich
psixologiya fanlari doktori.

Jurnalning ushbu soni uchun mas’ul xodimlar:

Viktor Sattarov (mas’ul kotib);
Yelena Kalinina,
Nargiza Qahharova (musahhihlar);
Sherzod Alimov (fotograf).

Jurnal O‘zR VM huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Prezidiumining 2006 yil 26 oktyabridagi 128/4-sonli qarori bilan **yuridik** fanlar bo‘yicha, 2007 yil 29 martidagi 133/4-sonli qarori bilan **pedagogika** va **psixologiya** fanlari bo‘yicha ilmiy daraja talabgorlari chop etishi lozim bo‘lgan jurnallar ro‘yxatiga kiritilgan.

Ta’sischilar: Respublika bolalar ijtimoiy moslashuvi markazi, “Sen Yolg‘iz Emassan” Respublika bolalar jamoatchilik jamg‘armasi.

Nashr O‘zbekiston matbuot va axborot agentligida ro‘yxatdan o‘tgan. Ro‘yxatdan o‘tganlik to‘g‘risidagi guvohnoma raqami 0168; 2007-yil 11-yanvar.
ISSN 2181-5496

Tahririyat manzili: 100100, O‘zbekiston Respublikasi, Toshkent shahri, Abdulla Qahhor ko‘chasi, 34-uy.
Telefonlar:
+998-71-281-59-30; 281-50-18; 281-49-54 (faks)
El. pochta: bola-zamon@umail.uz
Veb-sahifa: www.rcsad.uz
Ijtimoiy tarmoqdagi sahifa:
www.facebook.com/bolavazamon

Obuna indeksi: 1127. Jurnal 1 yilda 4 marta chiqadi.
Jurnal bosishga ruxsat etildi: 30.09.2022.
Chiqarilgan sanasi: 14.10.2022.
Buyurtma: №410425 03.10.2022.
Adadi: 100 nusxa. Bahosi: “Kelishilgan narxda”.
Jurnal “TERRA PRINT KLASTER” MCHJ bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili: O‘zbekiston Respublikasi, Toshkent sh., Uchtepa tumani, Katta Xirmon tepa, Shirin 23 kv.,47A.

Muallifning fikri har doim ham tahririyat fikriga to‘g‘ri kelavermaydi. Tahririyat maqolalarning uslubiy xatolarini to‘g‘rilash va qisqartirish huquqini o‘zida saqlab qoladi. Tahririyatga yuborilgan maqolalar egasiga qaytarilmaydi va taqriz yozilmaydi.

Мнение редакции не всегда совпадает с мнением автора. Редакция оставляет за собой право на стилистическую правку и сокращение статей. Присланные в редакцию рукописи не возвращаются и не рецензируются.

YANGILIKLAR / НОВОСТНАЯ ПАЛИТРА

- Qarorlar ijrosi – samara kafolati 2
- Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan shaxslar ta’limida innovatsiyalar 4

QONUN IJROSI YO‘LIDA / ВО ИСПОЛНЕНИЕ ЗАКОНА

- Механизм развития правовых аспектов защиты лиц с инвалидностью в Узбекистане 6

IJTIMOIY ISH / СОЦИАЛЬНАЯ РАБОТА

- Ijtimoiy ishning voyaga yetmaganlar huquqbuzarligi profilaktikasidagi o‘rni 8

PSIXOLOGIYA VA TIBBIYOT / ПСИХОЛОГИЯ И МЕДИЦИНА

- Tutingan bolalar bilan olib borilishi lozim bo‘lgan amaliy ishlarning ijtimoiy-psixologik mazmuni 10
- Bolalardagi nevroz kasalligi va uning psixokorreksiyasi 13

PEDAGOGIKA VA TA’LIM / ПЕДАГОГИКА И ОБРАЗОВАНИЕ

- Professional ta’limda ijtimoiy moslashuv samaradorligini tajribadan o‘tkazish 16
- Maktabgacha logopediyani o‘qitish metodikasi bo‘yicha didaktik va motivatsion imkoniyatlarini takomillashtirish modeli 19
- Musiqa ta’limi o‘qituvchilarining kasbiy kompetentliligini takomillashtirish 23
- Yosh avlod ta’lim-tarbiyasida talabalar – bo‘lajak pedagoglarning umumkasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishning zarurati 25

MAXSUS PEDAGOGIKA / СПЕЦИАЛЬНАЯ ПЕДАГОГИКА

- Koxlear implantli bolalar kommunikativ malakalarini rivojlantirish orqali inklyuziv ta’limga tayyorlash xususiyatlari 28
- Eshitish qobiliyati buzilgan bolalar ta’limi: qiyinchiliklar, uni bartaraf etish yuzasidan tavsiyalar 30
- Современные тенденции модернизации специального образования и подготовка к школе детей с нарушениями речи 32
- Go‘daklik va ilk yosh: ota-onalarning bolalar rivojlanishi bo‘yicha e’tibor qaratishlari zarur bo‘lgan jihatlar 34
- Maktabgacha yoshdagi bolalarning bog‘langan nutq kamchiliklarini topishmoqlar vositasida bartaraf etish 39
- Yuqori lab va tanglayning tug‘ma kemtiklarida bolani operatsiyaga qadar ovqatlantirish 42
- E’tiborli yondashuv asosida 46
- Dizartriya va uning turlari: bolalar bilan olib boriladigan korreksion-pedagogik ishlarni tashkillashtirish masalalari 48
- Особенности речевой деятельности детей с расстройством аутистического спектра 50
- Autistik spektrida buzilishi bo‘lgan bola va oila munosabatlarining xususiyatlari 52
- Duduqlanuvchi bolalarning nutq kamchiliklarini bartaraf etishda logoritmikaning roli 54
- Korreksion mashg‘ulotlar jarayonida kar va zaif eshituvchi o‘quvchilarni nutqiy faoliyatga tayyorlashning samarali yo‘llari 56
- Zaif eshituvchi o‘quvchilarni mehnatga o‘rgatish: predmetli-amaliy faoliyat 58
- Bola nutqiy kamchiliklarni korreksiyalashda mutaxassis-logoped va ota-onalar hamkorligi masalalari 60
- Особенности коммуникативных навыков у детей с дизартрией 62
- Koxlear implantatsiya: eshitish muammolari bo‘lgan bolalarning og‘zaki nutqini shakllantirish masalalari 64
- Iklyuziv ta’lim: maqsad va vazifalari, tamoyillari 66

AMALIYOT / ПРАКТИКА

- Biz bir oilamiz yoki Muassasamizda olib boriladigan amaliy mashg‘ulotlar 68

Eshitish qobiliyati buzilgan bolalar ta'limi: qiyinchiliklar, uni bartaraf etish yuzasidan tavsiyalar

Feruzaxon QODIROVA
pedagogika fanlari doktori

Mirsaid YUNUSOV
Chirchiq davlat pedagogika instituti
Maxsus pedagogika kafedrasi
o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: eshitish qobiliyati buzilgan bolalar, didaktik materiallar, didaktik tamoyillar, inklyuziv ta'lim, SMART sinf xonalari.

Annotaciya / Аннотация / Abstract

UZ. Ushbu maqola eshitish qobiliyati buzilgan bolaning o'quv jarayonini inklyuziv makonda tashkil etish, bunday bolaning sinfdagi qiyinchiliklarini engishda o'qituvchining didaktik materiallarga alohida e'tibor qaratishi masalalariga bag'ishlangan bo'lib, bu borada mualliflarning tavsiyalari keltirilgan.

RU. Данная статья посвящена вопросам организации учебного процесса слабослышащего ребенка в инклюзивном пространстве, особого внимания педагога к дидактическим материалам в преодолении трудностей такого ребенка на занятиях, а также даны рекомендации авторов в этом направлении.

EN. This article is devoted to the organization of the educational process of a hearing-impaired child in an inclusive space, the teacher's special attention to didactic materials in overcoming the difficulties of such a child in the classroom, and the authors' recommendations in this direction are given.

Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni o'qitish va tarbiyalash nazariyasi amaliyotining asosini umumiy: onglilik va faollik, tizimlilik va izchillik, ko'rgazmalilik, ilmiylik, bolalarga individual yondashuv, nazariyaning amaliyot bilan bog'liqligi kabi didaktik tamoyillar tashkil etadi.

Maktablarda zaif eshituvchi va kar bolalarning ta'lim muammolarini hal qilish ko'p jihatdan eshitish qobiliyati buzilgan o'quvchi uchun zarur bo'lgan o'qitishning "muvaffaqiyatli echimlari" tizimini yaratishga bog'liq bo'lib, bu uning ta'lim ehtiyojlariga muvofiq dasturni o'zlashtirish hamda zamonaviy jamiyatda muvaffaqiyatli sotsializatsiya qilish uchun kompetensiyalarni ta'minlash imkonini beradi.

Zamonaviy ta'lim tizimi o'qituvchi tomonidan kar va zaif bolalarni o'qitish va tarbiyalashni tashkil etishning turli usullari, vositalari va shakllaridan foydalanishni ta'minlaydi. Bunda inklyuziv ta'lim sharoitida ularni tanlash, tarkib toptirish va maxsus amalga oshirish muhim ahamiyatga ega. Umumpedagogik usullar bir-biri bilan uyg'unlikda maxsus texnika va vositalardan foydalangan holda qo'llaniladi, bu esa o'ziga xos ta'lim texnologiyalarini shakllantirishga yordam beradi. Ularni amalga oshirish ushbu toifadagi bolalarni o'qitishdagi asosiy qiyinchiliklarni:

- cheklangan eshitish idroki bilan bog'liq bo'lgan ma'lumotlarni qabul qilish,
- qayta ishlash;
- saqlash va ishlatishdagi xususiyatlar;
- nutqni rivojlantirishning o'ziga xosligi;
- kognitiv va shaxsiy sohalarni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda amalga oshiriladi.

Eshitish qobiliyati buzilgan bolaning o'quv jarayonini inklyuziv makonda tashkil etish uslublari va usullarini tanlash, tarkibi bir qator omillar bilan belgilanadi, xususan:

- eshitish qobiliyati buzilgan bolaning tayyorgarlik darajasi,
- umumta'lim maktabida o'qishi,
- o'qituvchi, surdopedagog va bolaning ota-onalari o'rtasidagi hamkorlik hamda o'zaro hamkorlikning samaradorligi;
- ota-onalarning tushdan keyin uyda bola bilan tizimli ishlashga tayyorligi va qobiliyati;
- kar va zaif eshituvchi o'quvchining bolalar jamoasiga moslashish darajasi va sinfdoshlari bilan hamkorlikni tashkil etish imkoniyati;
- dars davomida korreksiya ish yo'nalishining ba'zi muammolarini hal qilish zarurati (eshitish-vizual e'tiborni rag'batlantirish; nutq xatolarini tuzatish

va grammatik jihatdan to'g'ri nutq ko'nikmalarini mustahkamlash; so'z boyligini kengaytirish, so'z-iboralarni tushuntirish; xulosalar, diktantlar yozishda, qayta hikoyalar tuzishda alohida yordamni tashkil etish).

Eshitish qobiliyati buzilgan bolani inklyuziv makonda o'qitish va didaktik resurslardan foydalanish jarayonida o'qituvchi o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda oldindan tayyorgarlik ko'rishi kerak bo'lgan turli xil vaziyatlar (shu jumladan, ta'limda ham) yuzaga kelmoqda. Maqolada taqdim etilgan tavsiyalar eshitish qobiliyati buzilgan bolaning sinfdagi qiyinchiliklarini engish bo'yicha o'qituvchining faoliyatini tashkil etishga imkon beradi:

- eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning ish sur'ati sekinroq bo'lgani uchun topshiriqlarga, ayniqsa, yozishga ko'proq vaqt ajrating;
- har qanday o'quv jarayonida ma'lumotni shunday taqdim etingki, bola uni o'z ko'rish qobiliyatidan foydalangan holda idrok eta oladigan bo'lsin;
- har bir yangi so'z bolalarning faol nutqqa kirishishi uchun korreksion ishning muayyan vaziyati, tengdoshlari bilan umumiy motivatsiyaga ega bo'lishi kerak;
- har qanday vaziyatda ham o'zingiz natijasiga ishonch hosil qilgan ishlarni birinchi o'ringa qo'ying;
- har qanday vaziyatda ham bolalarni dialogga, muloqot qilishga va muhokama qilishga jalb qiling;
- faoliyat yoki topshiriqlarni o'zgartirganda, bola sizni tushunayotganiga ishonch hosil qiling (masalan, "nima qilasiz, takrorlang", "bolalarga nima qilish kerakligini ayting" texnikasidan foydalaning).
- sinfda yuqori darajadagi shovqinlardan saqlaning, o'quv jarayoniga eshitish uchun dam olish turi bo'lgan va sinfdagi barcha o'quvchilar uchun foydali bo'lgan oqilona "dam olish daqiqalarini" kiriting;
- bolalar tushuna olishlari, mazmuni haqida o'ylashlari uchun savollarni aniq, qisqa qilib qo'ying. Ularga javob berishlarida shoshiltirmang, o'ylash uchun vaqt bering;
- suhbat yoki dars davomida eshitish qobiliyati zaif bolaga tezkor yordam ko'rsatish usullaridan foydalaning: so'z birikmasini takrorlang, kalit so'zni yoki noto'g'ri tushunilgan so'zni yozing; butun gapni yozing.
- doskada o'quv materialining bir qismini va yangi lug'atni olib tashlang. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolaga yuz marta eshitishdan ko'ra bir marta ko'rgan yaxshiroq. Iloji boricha illyustrativ materiallardan foydalaning;
- eshitish qobiliyati zaif bola so'zlovchiga murojaat qila olishi kerak, bu intizomning buzilishi emas, balki zaruratdir (tovushli ma'lumotni idrok etish uchun vizual yordam).

Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni o'qitish va tarbiyalashni tashkil etish shakllari ham inklyuziv ta'lim nuqtai nazaridan muhim tarkibiy qism hisoblanadi.

Maktabda shakllangan an'anaviy sinf-dars tizimi doirasida eshitish qobiliyati zaif bolalar bilan ishlashning guruh, kichik guruh, juftlik va individual mashg'ulotlar kabi shakllaridan faolroq foydalanishni tavsiya etish mumkin.

Ishbilarmonlik va rolli o'yinlar, matbuot anjumanlari, QVZ, tanlovlar, dars shaklida, nostandart darslardan foydalanish kar va zaif eshituvchi bolaning imkoniyatlarini so'zsiz kengaytirish bo'ladi. Eshitish qobiliyati zaif bolaning tadqiqot yoki ijodiy loyihalarda (o'qituvchi rahbarligida) mustaqil ishi va ularni himoya qilishi katta imkoniyatlarga ega.

Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni o'qitish va tarbiyalashni tashkil etish shakllari ham inklyuziv ta'lim nuqtai nazaridan muhim tarkibiy qism hisoblanadi.

Didaktik materiallar ta'lim va korreksion ishlarni rivojlantirishga, muammolarni hal qilishga yordam berishga, og'zaki nutqni idrok etish va takrorlash ko'nikmalarini takomillashtirishga qaratilgan. Muassasada maxsus jihozlar va maxsus didaktik resurslardan foydalanmasdan bu muammolarni hal qilib bo'lmaydi. Maktabda axborot makonini kengaytirish, dam olish korreksion-rivojlantiruvchi mashg'ulotlar uchun maxsus xonalarni ochish, SMART sinf xonalarini tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar:

1. Волкова К.А., Денисова О.А., Казанская В.Л., Методика обучения глухих детей произношению. Серия: Коррекционная педагогика. – М: Владос, 2008.
2. Королевская Т.К., Пфафенродт А.Н. Развитие слухового восприятия слабослышащих детей – М.: ВЛАДОС, 2004
3. Кузьмичева Е.П., Яхнина Е.З. Обучение глухих детей восприятию и воспроизведению устной речи. / Под ред. Назаровой Н.М. – М.: Академия, 2011.
4. Миронова Э.В. Обучение внезапно оглохших (детей и взрослых) восприятию устной речи. / Учебно-методическое пособие. – М., 2000.
5. Назарова Л.П. Методика развития слухового восприятия у детей с нарушениями слуха. – М.: Владос, 2001.
6. Yunusov M. Eshitish qobiliyatini rivojlantirish darslarida multimedia vositalaridan foydalanish metodikasi. – Jurnal Pedagogiki i psixologii v sovremennom obrazovanii, 2021 (1). // https://journal.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/1190.
7. Yunusov M. Maktabgacha yoshdagi eshitish qobiliyati cheklangan bolalar talaffuzini korreksiyalashda yangi axborot texnologiyalaridan foydalanish. –Jurnal Pedagogiki i psixologii v sovremennom obrazovanii, 2021/1(4). // https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/4599.